

Karolina Karpińska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej

**Recenzja książki pod red. Katarzyny Gawlicz,
Pawła Rudnickiego, Marcina Starnawskiego,
Tomasza Tokarza: Demokracja i edukacja.
Dylematy, diagnozy, doświadczenia
(Wrocław: Wydawnictwo Naukowe
Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2014), ss. 329**

Kontakt:	Karolina Karpińska karolina.karpinska@amu.edu.pl
Jak cytować:	Karpińska, K. (2015). Recenzja książki pod red. Katarzyny Gawlicz, Pawła Rudnickiego, Marcina Starnawskiego, Tomasza Tokarza: <i>Demokracja i edukacja. Dylematy, diagnozy, doświadczenia</i> (Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2014), ss. 329. <i>Forum Oświatowe</i> , 27(1), 169–176. Pobrane z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/295
How to cite:	Karpińska, K. (2015). Recenzja książki pod red. Katarzyny Gawlicz, Pawła Rudnickiego, Marcina Starnawskiego, Tomasza Tokarza: <i>Demokracja i edukacja. Dylematy, diagnozy, doświadczenia</i> (Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2014), ss. 329. <i>Forum Oświatowe</i> , 27(1), 169–176. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/295

W październiku 2013 roku Pracownia Badań nad Demokracją w Edukacji na Wydziale Nauk Pedagogicznych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej wraz z Międzynarodowym Instytutem Studiów nad Kulturą i Edukacją DSW zorganizowała konferencję, której pokłosie stanowi praca zbiorowa *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia*, ogłoszona drukiem przez Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej w 2014 roku. Niniejsze opracowanie wpisuje się w toczącą się w ostatnich latach debatę na temat związku edukacji z demokracją. Już we wstępie redaktorzy zwracają uwagę na trudności w opisywaniu owej problematyki, wynikające, między innymi, z niejednoznaczności terminologicznej, a także z braku wyraźnie określonej istoty działań demokratycznych we współczesnej edukacji. Autorzy poszczególnych artykułów pochodzą z różnych krajów, posiadają także inne doświadczenie naukowe i zawodowe, a tym samym ich wypowiedzi pozwalają dostrzec różne oblicza demokracji w edukacji. Książka składa się z krótkiego wstępu i czterech głównych części, zatytułowanych następująco: I. Ramy, II. Bariery, III. Otwarcia, IV. Refleksje.

Pierwszy rozdział stanowi rewizję i próbę ponownych ustaleń terminologicznych i teoretycznych w zakresie tytułowych pojęć. Astrid Męczkowska-Christiansen (2014) w tekście zatytułowanym *Edukacja dla demokracji jako demokracja w edukacji. Wokół podstawowych pojęć* zwraca uwagę na korzyści społeczne, wynikające z kształtowania młodego człowieka zgodnie z ideą wychowania do wolności. Autorka na początku swoich rozważań wskazuje na różnicę między edukacją liberalną a wychowaniem w duchu dowolności. Kolejnym ogniwem przemyśleń badaczki jest ukazanie pokrewieństwa idei demokratycznej współpracy z pojęciem wspólnotowości. Jak zauważa Męczkowska-Christiansen (2014), „Wychowanie w wolności, kształtujące obywatela demokratycznej wspólnoty, to jednocześnie wychowanie »w związku z innymi« – oparte na współpracy i zorientowane na wzbogacanie międzyludzkich więzi, kształtujące poczucie odpowiedzialności za zamieszkiwany świat” (s. 21). Wychowanie w grupie związane jest z kształtowaniem osobowego indywidualium, dzięki któremu dana jednostka potrafi świadomie dokonać wyboru swojego autorytetu, wyzwalającego w niej potrzebę ciągłego rozwoju. Artykuł Petera Mossa (2014), *Docenić demokrację w przedszkolu*, jest zaproszeniem do wprowadzania rozmaitych wymiarów de-

mokracji już w edukacji najmłodszych dzieci. Moss szczególną uwagę zwraca na to, że aby demokracja mogła realnie zaistnieć na różnych etapach nauczania, w tym także podczas edukacji przedszkolnej, niezbędne jest zaangażowanie wszystkich osób mających wpływ na działanie danej instytucji. „Tego rodzaju demokracja w przedszkolu wymaga »demokratycznych profesjonalistów«, dla których demokracja nie jest jedynie czymś odgórnie narzuconym [...], ale oznacza osobiste zaangażowanie na rzecz demokratycznego projektu” (s. 30). W dalszej części swojego wywodu autor omawia wybrane elementy, niezbędne do rozwoju idei demokracji w ośrodkach nauki najmłodszych. Artykuł Agnieszki Olczak (2014) o znamienym tytule *Edukacja w demokracji i ku demokracji przez aktywne uczestnictwo dziecka* kontynuuje temat podjęty we wcześniejszym tekście. Autorka podkreśla, jak istotną rolę w rozwoju najmłodszych pełni podmiotowe podejście do dziecka i traktowanie go jako pełnowartościowego człowieka. To właśnie podczas pierwszych lat życia dziecko intensywnie uczy się rozmaitych mechanizmów społecznych i stara się je zrozumieć, aby z czasem sukcesywnie czynić je elementem swojego życia. Karolina Starego (2014) w tekście zatytułowanym *Od politycznych żądań do politycznych rozwiązań – podstawy edukacji demokratycznej* podejmuje próbę przedstawienia koncepcji edukacji demokratycznej. Autorka dostrzega istotę owej edukacji nie tyle w formowaniu podmiotów politycznych, ile w zaistnieniu zmiany społecznej. Starego podkreśla wagę indywidualnych uczniowskich doświadczeń i obserwacji rzeczywistości. W drugiej części swoich przemyśleń, wykorzystując własne badania, autorka analizuje, jakie problemy społeczne dostrzegają uczniowie, a także to, w jaki sposób o nich się wypowiadają, jak je rozumieją i jakie widzą potencjalne rozwiązania danych sytuacji. Po tekście Oskara Szwabowskiego (2014), *Demokracja, edukacja i czas (bez)rewolucji*, ważnym głosem w dyskusji jest artykuł Tomasza Tokarza (2014), pt. *Konserwatyzm a edukacja demokratyczna*, w którym autor prezentuje konserwatywny sposób postrzegania edukacji. Jak pisze badacz, „analiza konserwatywnych tekstów wskazuje na jednoznacznie krytyczne stanowisko wobec edukacji demokratycznej. Wyrażane jest w nich przekonanie o destrukcyjnych konsekwencjach wdrażania modelu wychowania i kształcenia opartego na zasadach wolności, równości i partnerstwa. Konserwatyści przeciwstawiają im idee porządku, dyscypliny, autorytetu” (s. 102). W całym studium powyższy artykuł pełni szczególną rolę, bowiem w rzetelny sposób przedstawia poglądy przeciwników idei demokracji w edukacji, a tym samym – nadaje całej pracy znamiona naukowego obiektywizmu.

Drugą część rozważań otwiera refleksja Małgorzaty Falkiewicz-Szult (2014), zatytułowana *Demokratyzacja relacji pedagogicznych w opinii nauczycielek przedszkola*. Autorka zwraca uwagę na potrzebę zmian w praktyce przedszkolnej, które miałyby polegać na wdrażaniu praktyk demokratycznych w nauczaniu dzieci. Falkiewicz-Szult, analizując przeprowadzone badania, omawia szereg kwestii negatywnie wpływających na proces demokratyzacji relacji interpersonalnych w przedszkolu. Autorka zwraca także uwagę na błędne utożsamianie wychowania bezstresowego z ideą demokratyzacji. W zakończeniu artykułu zostały sformułowane konkretne postulaty skierowane do nauczycieli, które są swoistym przewodnikiem po wybranych metodach

aktywizujących idee demokratyczne w pracy z najmłodszymi. Katarzyna Gawlicz (2014) w tekście *Dziecko jako obywatel? Analiza podstawy programowej i wybranych programów wychowania przedszkolnego*, po przestudiowaniu podstawy programowej i wybranych programów wychowania przedszkolnego, stawia tezę, że „zagadnienia związane z rozwijaniem kompetencji dzieci jako aktywnych obywateli demokratycznej społeczności nie stanowią priorytetu” (s. 148). Jak stwierdza autorka, przyczyny takiego stanu rzeczy należy poszukiwać w samym myśleniu o przedszkolu jako o instytucji, rozwijającej umiejętności techniczne, a nie polityczne. Kończąc swoje refleksje, Gawlicz podkreśla szczególnie ważną rolę nauczycielek i nauczycieli, którzy mają realny wpływ na rozwój kompetencji demokratycznych u swoich podopiecznych. W kolejnym artykule, zatytułowanym *Inne formy wychowania przedszkolnego – między modelem rynkowym a demokratycznym eksperymentowaniem*, Marta Kotarba-Kańczugowska (2014), po udzieleniu odpowiedzi na pytania związane z czasem pracy i finansowaniem „innych form wychowania przedszkolnego”, stara się ustalić, czy tego rodzaju instytucje mają wpływ na wzrost jakościowy usług przedszkolnych. Autorka podkreśla fakt powiększenia się oferty edukacyjnej dla najmłodszych – niestety nadal obecna jest, jej zdaniem, istotna dysproporcja w dostępności owych placówek w mieście i środowiskach wiejskich. Autorka widzi potrzebę skonstruowania „strategii przedszkolnej”, dzięki której wzrosłoby nie tylko jakość nauczania, ale także zjawiskiem bardziej powszechnym stałoby się uczęszczanie do przedszkola. Jolanta Sajdera (2014) w tekście *Konstruowanie znaczenia instytucji przedszkola niepublicznego* porusza problem założeń teoretycznych, wpływających na funkcjonowanie niepublicznego przedszkola. Autorka jako przejaw demokratyzacji postrzega już samą możliwość zakładania przedszkoli przez osoby fizyczne. Sajdera potencjał demokracji widzi także w inicjatywach niepublicznych przedszkoli, które dzięki autonomii są bardziej otwarte na dopuszczanie innowacji. Ważnym aspektem jest także rola rodziców, którzy mają prawo do udziału w kreowaniu planu działań danej instytucji, a tym samym oddziałują na przedszkolny proces edukacji własnego dziecka. Autorka kończy rozważania stwierdzeniem, że „niezbędne są [...] rozwiązania, w których możliwe jest funkcjonowanie obok siebie zróżnicowanych ofert edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym, które nie byłyby sprowadzane regulacjami prawnymi do takiego samego niskiego poziomu” (s. 179). Drugą część publikacji zamyka wypowiedź Małgorzaty Kamińskiej (2014) *O zaufaniu i wiarygodności – z badań nad potencjałem społecznym nauczycieli*. Autorka po przeprowadzonych badaniach empirycznych opisuje środowisko grupy zawodowej nauczycieli przez pryzmat problematyki kapitału społecznego. Analizując zebrane wyniki, Kamińska stawia tezę, że badani tworzą hermetyczną grupę środowiskową, a system funkcjonowania owej grupy nie sprzyja rozpowszechnianiu idei demokratyzacji i budowania społeczeństwa obywatelskiego. Autorka kończy swój wywód wyrażeniem nadziei, że „rezultaty przeprowadzonych badań [...] zainicjują poważną dyskusję o roli nauczycieli w tworzeniu demokratycznej edukacji i demokratycznego społeczeństwa” (s. 194).

Trzecią część pracy inicjuje artykuł *Rywalizacja czy współpraca*, z 1949 roku, autorstwa Alexa Blooma (2014) – jednego z najważniejszych prekursorów educa-

cji demokratycznej w szkołach publicznych. Bloom, jako pomysłodawca i założyciel szkoły St. George-in-the-East, prezentuje ogólną koncepcję swojej szkoły. Jest to swoisty manifest przeciw funkcjonalnemu traktowaniu uczniów i zachęcaniu ich do nieustannego współzawodnictwa. Głównym celem londyńskiej szkoły było twórcze uczenie poprzez doświadczanie. Wartym podkreślenia jest fakt, że Bloom dokonywał owych reform w obrębie szkoły państwowej i wierzył, że podobne inicjatywy będą podejmowane coraz częściej. Jak pisał: „możliwa jest postępową edukacja w ramach państwowego systemu oświaty, pomimo ograniczeń związanych z przestrzenią, liczebnością kadry i bazą materialną. Być może to właśnie z powodu tych ograniczeń jeszcze bardziej potrzebujemy pionierów” (s. 202). Michael Fielding (2014), w artykule zatytułowanym *Alex Bloom – pionier radykalnej edukacji państwowej*, przypomina sylwetkę wybitnego angielskiego reformatora. Autor przybliży zasady funkcjonowania szkoły St. George-in-the-East, a także szczegółowo omawia harmonogram pracy owej instytucji. W tekście kolejnym (Cagliari, Barozzi, Giudi, 2014), *Ku edukacyjnemu przedsięwzięciu opartemu na partycypacji – przemysłenia, teorie i doświadczenia*, ukazany został system edukacji we włoskim mieście Reggio Emilia. Jest to przykład realizacji demokracji w szkolnictwie, opierający się na idei partycypacji dzieci, nauczycieli i rodziców. Działalność szkoły oparta jest na aktywnym uczestnictwie wszystkich osób, niezależnie od tego, jaką funkcję pełnią w szkole. Jak piszą autorzy tekstu, „zapropowaliśmy wyobrażenie partycypacji jako dociekania usytuowanego w obszarze pomiędzy jednostką i społecznością, w obszarze, w którym możliwe jest konsensualne wytwarzanie zmiany i kultury charakteryzującej się innowacyjnością, gdyż wypracowanej w toku ważnych demokratycznych procesów” (s. 225). Dodatkowo do tekstu są kopie zdjęć, unaoczniające różne wymiary współpracy międzyludzkiej we włoskiej szkole. Aleksandra Maj (2014) w artykule *Metoda projektów we wczesnej edukacji szansą demokratyzacji przestrzeni edukacyjnej dziecka* pokazuje możliwości zastosowania metody projektów jako narzędzia do kreowania demokratycznej przestrzeni szkoły. Dominantą swoich rozważań autorka czyni dwa, jej zdaniem najważniejsze, wymiary pełnomocności: współdecydowanie (rozwijane przede wszystkim poprzez dyskusję i reprezentację) i prawo do inności. Jako podstawowe zadanie nauczyciela w pracy z dziećmi Maj wskazuje rozpoznanie potencjału i możliwości ucznia. W drugiej części tekstu przedstawiona została część opisu projektu, realizowanego we włoskim przedszkolu, który doskonale ilustruje, w jaki sposób metoda projektów pozwala zaistnieć idei demokratyzacji w obszarze edukacji najmłodszych. Przykład wdrażania demokracji do polskiej szkoły przytacza Agnieszka Koterwas (2014) w artykule *Niezatarty ślad alternatywnej edukacji – Autorska Szkoła Podstawowa „Żak” w pamięci absolwentów*. Autorka przedstawia ogólny charakter pracy w olsztyńskiej szkole, której działalność przypadała na lata 1994–2002. Autorka podkreśla istotę metod aktywnych, problemowych i eksploracyjnych, które były podstawowymi sposobami pracy w szkole. Ważnym elementem refleksji Koterwas jest przytoczenie wypowiedzi absolwentów szkoły, którzy prezentują, między innymi, swoje wrażenia związane z przebiegiem lekcji, wskazują na relację pomiędzy

nimi samymi a nauczycielami szkoły, jak również oceniają zasadność przynależności do tego rodzaju instytucji.

W czwartej części publikacji umieszczone zostały wspomnienia osób (Kamili Trawki, Katarzyny Sionek, Adama, Mikaela Meldstada, Dominiki Ferens), które na różnych etapach swojej edukacji przynależeli do instytucji, przykładających szczególną wagę do wprowadzania idei demokracji za pomocą rozmaitych działań edukacyjnych.

Za największy walor pracy należy uznać wielość i różnorodność przedstawionych w niej punktów widzenia. Autorzy poszczególnych tekstów wywodzą się z kilku ośrodków, dzięki czemu każdy artykuł rzuca inne światło na omawiane zagadnienia. Publikacja ułożona jest w sposób przejrzysty i spójny z zachowaniem odpowiednich proporcji między wypowiedziami teoretycznymi a opisami konkretnych realizacji. W prezentowanym opracowaniu znalazło się także miejsce na wypowiedzi absolwentów, którzy na podstawie własnych doświadczeń pokazali, jakie konsekwencje niesie za sobą wybór szkoły niestereotypowej.

Praca zbiorowa *Demokracja i edukacja. Dylematy, diagnozy, doświadczenia* jest doskonałym zaproszeniem do podejmowania kolejnych dyskusji na temat aktualnej kondycji polskiego systemu edukacji. Publikacja ta zainteresować powinna każdego, kto poszukuje źródła inspiracji do zmian nauczania dzieci i młodzieży.

BIBLIOGRAFIA

- Bloom, A. (2014). Rywalizacja czy współpraca? W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 199–202). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Cagliari, P., Barozzi, A., Giudi, C. (2014). Ku edukacyjnemu przedsięwzięciu opartemu na partycypacji – przemyślenia, teorie i doświadczenia. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 220–224). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Falkiewicz-Szult, M. (2014). Demokratyzacja relacji pedagogicznych w opinii nauczycielek przedszkola. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 111–128). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Fielding, M. (2014). Alex Bloom – pionier radykalnej edukacji państwowej. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 203–219). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Gawlicz, K. (2014). Dziecko jako obywatel? Analiza podstawy programowej i wybranych programów wychowania przedszkolnego. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, do-*

- świadczenia* (s. 129–153). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Gawlicz, K., Rudnicki, P., Starnawski, M., Tokarz, T. (red.). (2014). *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Kamińska, M. (2014). O zaufaniu i wiarygodności – z badań nad potencjałem społecznym nauczycieli. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 182–196). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Kotarba-Kańczugowska, M. (2014). Inne formy wychowania przedszkolnego – między modelem rynkowym a demokratycznym eksperymentowaniem. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 154–169). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Koterwas, A. (2014). Niezartyty ślad alternatywnej edukacji – Autorska Szkoła Podstawowa „Żak” w pamięci absolwentów. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 279–293). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Maj, A. (2014). Metoda projektów we wczesnej edukacji szansą demokratyzacji przestrzeni edukacyjnej dziecka. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 225–243). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Męczkowska-Christiansen, A. (2014). Edukacja dla demokracji jako demokracja w edukacji: wokół podstawowych pojęć. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 13–25). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Moss, P. (2014). Docenić demokrację w przedszkolu. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 26–33). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Olczak, A. (2014). Edukacja w demokracji i ku demokracji przez aktywne uczestnictwo dziecka. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 34–48). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Sajdera, J. (2014). Konstruowanie znaczenia instytucji przedszkola niepublicznego. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 170–181). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Starego, K. (2014). Od politycznych żądań do politycznych rozwiązań – podstawy edukacji demokratycznej. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 49–70). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

- Szwabowski, O. (2014). Demokracja, edukacja i czas (bez)rewolucji. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 71–84). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Tokarz, T. (2014). Konserwatyzm a edukacja demokratyczna. W: K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, T. Tokarz (red.), *Demokracja i edukacja: dylematy, diagnozy, doświadczenia* (s. 85–107). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

**BOOK REVIEW: DEMOKRACJA I EDUKACJA: DYLEMATY, DIAGNOZY,
DOŚWIADCZENIA, EDITED BY KATARZYNA GAWLICZ, PAWEŁ RUDNICKI,
MARCIN STARNAWSKI, TOMASZ TOKARZ (WROCŁAW: WYDAWNICTWO
NAUKOWE DOLNOŚLĄSKIEJ SZKOŁY WYŻSZEJ, 2014), PP. 329**